

Jak správně provést státní převrat a udržet se u moci? Tady je praktická příručka

text: [Petr Honzejk](#)

Byl útok příznivců Donalda Trumpa na Kapitol pokusem o státní převrat? Jak se vlastně převrat správně dělá? Jak se po úspěšném převratu udržet u moci? A čím připomínají současní populisté pučisty?

Násilí v politice za účelem získání či udržení moci obecně přibývá, a to jak v nedemokratických zemích typu Ruska, tak v zemích se zavedenou demokracií. V souvislosti s násilným obsazením Kapitolu příznivci Donalda Trumpa se dokonce objevily dohady, zda nešlo de facto o pokus o státní převrat a zda se tato praxe nemůže stát novou normou. V téhle souvislosti je zajímavé připomenout si knihu amerického historika Edwarda Luttwaka Státní převrat – praktická příručka. Z ní uvidíme, že pokud o pokus o převrat šlo, byl naprosto zpackaný. Kniha, která za měsíc vyjde v češtině, je zajímavá nejen proto, že nás provádí nejmenšími detaily teorie a praxe státních převratů. Ale i proto, že je z ní zřetelné, že některé pučistické techniky jsou používány i současnými populisty, kteří zkoušejí pootočit chod států podle svých představ.

Luttwak koncipuje svou knihu opravdu jako praktickou příručku. A skutečně ji někteří aktéři státních převratů studovali. Co by tedy měl správný pučista vědět? Především že nikoli všechny země jsou pro provedení převratu vhodné. "Technicky nám nic nebrání provést převrat dejme tomu ve Velké Británii, ale pravděpodobně bychom zůstali u moci jen velmi krátkou dobu," píše Luttwak. Důvod je v tom, že podstatná část obyvatel vyspělejších zemí je nějakým způsobem politicky angažovaná a chápe význam pojmu legitimita. Dokonce i ti, kteří mají všechny důvody být proti "staré gardě", mají také mnoho dobrých důvodů princip legitimacy podporovat. Pořídít si autoritáře, kterého se pak bude těžké zbavovat, totiž není chytré. V jistém slova smyslu to bylo vidět i po útoku na Kapitol, který přece jen znejistil i část voličů Donalda Trumpa a republikánských senátorů, takže ho odsoudili. Problémy, na které může puč narazit ve vyspělé zemi, ukazuje Luttwak na příkladu neúspěšného pokusu o převrat ve Francii v době alžírské války. Tamní generálové měli všechny předpoklady nad prezidentem de Gaullem vyhrát. Jenže de Gaullovi se podařilo v televizi promluvit k národu, vyzval Francouze, aby mu pomohli, vyrazili do ulic, na letiště atd. A tak se i stalo. K legitimní moci se pak rychle přidala část armády, která držela pozici "počkáme, uvidíme". Přebírat byl poražen.

Ideální pro provedení převratu jsou podle Luttwaka země, kde se lidé o politiku nezajímají, prostě proto, že jsou příliš chudí, než aby jim záleželo, kdo vládne. Navíc státní aparát v zemích tohoto typu může mít pocit, že si převratem polepší. "Vtip je v tom, že většina vůbec nemusí převrat podporovat, stačí, když ho tiše akceptuje", tvrdí Luttwak. Typicky vhodné jsou africké země nebo státy, kde již panuje konsenzus, že režim je brzdou. Což byl třeba příklad Portugalska v roce 1974.

Po taktické stránce je podle Luttwaka klíčové zajistit si dopředu když ne rovnou podporu, tak aspoň lhostejnost klíčových sil v zemi. Ty mohou být naprosto různé, od politických stran až třeba po železniční odbory. To Luttwak ukazuje na příkladu neúspěšného převratu, o který se pokusil v roce 1917 v Rusku generál Kornilov. Problém byl v tom, že železniční odbory Vikzhel odmítly přepravit jeho jednotky do Petrohradu. Výsledkem byla porážka. Kdyby se Kornilov s odbory dohodl, mohlo město nést po další desítky let jeho jméno místo jména Leninova. A běh světa by vypadal úplně jinak. Někdy je skutečný zdroj moci dokonce vně země, ve které převrat probíhá. To je podle Luttwaka důvod, proč nemohl uspět maďarský převrat v roce 1956 – skutečným držitelem moci byla Moskva s ohromnou vojenskou převahou. Je to poučné i pro dnešek. Kdybychom teoreticky předpokládali, že chtěl cosi jako převrat provést Donald Trump, měl si v Luttwakově logice zajistit podporu těch, kdo byli v danou chvíli v zemi nejvlivnější – tedy sčítacích volebních komisí v rozhodujících státech. Trump to sice zkusil ex post, ale už bylo našťastí pozdě. Inu, jak říká Luttwak, převrat vyžaduje precizní přípravu a vidění dopředu.

Luttwak samozřejmě píše primárně návod na převrat vojenský. Pokud jde o jeho plánování, doporučuje si zajistit zejména podporu pozemních mechanizovaných sil. Námořnictvo či letectvo není většinou k ničemu, protože, jak Luttwak poněkud cynicky poznamenává, pro nový režim by nebylo nejlepším začátkem vybombardovat vlastní hlavní město. Pokud jde o hodnotu vojáků, kteří by se měli optimálně přesvědčovat k účasti na převratu, Luttwak doporučuje střední hodnosti. Generálové jsou nevhodní, protože se u nich dá předpokládat loajalita k režimu, který jim umožnil kariéru, a obava ze ztráty pozic. Nižší šarže zase mají málo podřízených, a tudíž malý vliv. Proto jsou optimální střední kádry (u nás bychom řekli zhruba do hodnosti podplukovníka), které mají inteligenci, vliv a zároveň jsou ambiciózní a mohly by na převratu získat.

Skvělá je pasáž, kde Luttwak popisuje, jakým způsobem vojáky přesvědčovat. Doporučuje vyjít vstříc představám potenciálních účastníků převratů. Pokud má armáda nízkou prestiž, třeba protože dlouho nebojovala, má se slibovat "návrat odpovídající prestiže". Pokud je dotyčný liberálně naladěný, má se slibovat nastolení "skutečné demokracie". Doporučuje se taktéž slib odstranění "zkorumpované elity". Či nastolení "skutečné národní suverenity". V každém případě mají být sliby dostatečně motivující a zároveň dostatečně vágní. Nápadně to připomíná rétoriku současných populistů, skrze kterou lákají voliče. Pravda, dělají to demokratickými prostředky, ale v USA jsme viděli, že když přicházejí o moc, jsou schopni na pokraj pokusu o převrat dospět.

Pozoruhodné je, jak malý počet motivovaných vojáků může úspěšný převrat provést. Ve středně velké zemi velikosti Česka by podle Luttwaka stačily tři tisíce mužů a žen. Je ale nutné zajistit, aby síly, které jsou režimu loajální, nemohly intervenovat. Buď aby byly daleko, nebo byly demotivované či neschopné reakce kvůli mizernému technickému vybavení. Luttwak to ukazuje na příkladu prodemokratického puče v Portugalsku v roce 1974. Většina tamní armády byla rozmístěna v koloniích, hlavně v Angole a Mosambiku, takže účastníci převratu proti diktatuře měli volné pole. Také se nakonec střílelo jen minimálně. Svádí to k úvahám, jak by to vypadalo v zemi typu Česka, kdyby elitní část armády došla k závěru, že je potřeba změna režimu. Byl by zbytek ozbrojených sil vzhledem k zastaralému vybavení vůbec schopen reagovat? Odpověď na základě neformálních debat s experty zní: těžko.

Základem úspěšného puče je také rychlost. Luttwak píše, že převrat je sice vojenská operace, jejím smyslem ale je zabránit použití zbraní. Na příkladech z historie ukazuje, že pokud došlo

k bojům, byl puč zpravidla poražen (v Sýrii hned několikrát). Technicky vzato mají malé týmy obsadit klíčová místa. Luttwak na to má podrobnou "kuchařku", včetně nákresů, jak optimálně obsadit například střežený prezidentský palác. Samozřejmostí je obsazení klíčových televizních stanic, v době internetu ovšem Luttwak doporučuje raději dočasně vypnout elektrickou síť. Nejdůležitější ale podle něj je eliminovat nejvyššího představitele režimu. Zatkout nebo prostě zabít. Důvod, proč nevyšel převrat v roce 2016 v Turecku, je podle Luttwaka v tom, že pučisté neeliminovali prezidenta Erdogana, ač mohli. Erdogan pak zmobilizoval své přívržence. "Pokud už jsou nutné oběti," píše Luttwak, "měly by to být jen hlavy režimu."

A co po převratu, pokud uspěje? Jak se udržet u moci? Luttwak má odpověď i na tyto otázky. Věnuje se tomu, co nazývá "ekonomie represe". Na případových studiích ukazuje, že rozvoj země a plošná distribuce bohatství nemusí být pro udržení moci nejlepším řešením. Například v africké Ghaně byl po vybojování nezávislosti první prezident Nkrumah paradoxně obětí vlastního úspěchu. Lidé se začali mít lépe, dostali vzdělání, začali být politicky aktivní a stěžovat si. A když se země dostala do problémů, byl nakonec Nkrumah odstraněn dalším vojenským převratem. Jako optimální pro udržení moci se podle Luttwaka ukazuje čínský model. Tedy od počátku kombinace tvrdé represe, promyšlené propagandy a selektivního bohatnutí tak, aby zbohatlí byli loajální k režimu, zatímco chudí aby neměli na revoltu ani pomyslení. Má to samozřejmě význam i v demokratických poměrech. Když Luttwak mluví o propagandě, je nám to povědomé: "Propaganda v těchto případech představuje snahu přesvědčit masu, že dříve bylo mnohem hůř, prezentaci okolního světa jako nepřátelského a chaotického, zdůrazňování, že současná moc je nejefektivnější a je jedinou zárukou modernizace. Lze to provádět racionálně, výběrem statistických obrázků, nebo iracionálně skrz prezentaci vůdce jako supermana." Jako bychom viděli našeho "supermanažera" mávajícího v jeho Čau lidi grafem s vhodně zvoleným měřítkem.

Čímž se dostáváme k tomu, co je pro nás podstatné. Je jasné, že zásadní změny, včetně změny povahy režimu, se v demokratických zemích neodehrávají skrz tanky. Ale s převraty mají tyto události přesto leccos společného. Vidíme například, že motivovaná menšina může demokraticky uchopit moc a pak ji už nepustit. Že může zneužívat státní aparát k udržení moci. Pozor proto na ty, kdo mluví o "prohnilém systému", "bažinách", "Palermu" a jejichž rétorika připomíná nábor vojáků k převratu. A pozor taky na ty, jejichž politika připomíná popřevratovou propagandu. Když si nedáme pozor, může se lehce stát, že si nakonec ani nevšimneme, že převrat už proběhl.

Edward Luttwak: Státní převrat – praktická příručka

Zdroj: <https://vikend.ihned.cz/c1-66875290-jak-spravne-provest-dokonalu-statni-prevrat-odpoved-nalezne-v-prakticke-priruce-ktera-za-mesic-vyjde-cesky>